

In 1847 werd door de orgelmakers Stulting & Maarschalkerweerd een huisorgel met zeven stemmen vervaardigd voor een particulier te Zaandam. Het moet dit instrument zijn, dat vermoedelijk in 1875 door de Amsterdamse orgelmaker Flaes werd geleverd aan de Kleine Kerk (tegenwoordig Gasthuiskerk) te Zierikzee.

M. H. van 't Kruijs vermeldt in zijn dispositieverzameling het volgende:¹

„Het Orgel in de Kleine Kerk te Zierikzee heeft één klavier met aangehangen pedaal, 7 sprekende stemmen en is in 1847 door STULTING & MAARSCHALKERWEERD, uit Utrecht, geleverd.

Manuaal.

	Voet.		Voet.
Prestant (disc.)	8	Woudfluit	2
Holpijp	8	Dulciaan	8
Viola di Gamba	8		
Octaaf	4	Aangehangen Pedaal.	
Fluit	4		

Organist de Heer LA BRAND.”

In augustus 1887 werd het instrument per advertentie te koop aangeboden.² De firma L. van Dam en Zonen, die het nieuwe orgel leverde, kocht het oude instrument op en leverde het een jaar later voor f 500 aan de Gereformeerde kerk te Meppel. Daarbij werden opsneden en stemming verhoogd en de intonatie versterkt.

In 1897 werd het voor f 350 verkocht aan de Hervormde gemeente te Nijeveen en in de kerk aldaar geplaatst door J. Proper, die ook in 1906 nog aan het orgel werkte.³

Bij de kerkrestauratie van 1955 werd het instrument op een nieuwe galerij geplaatst door dhr. Rinkema. Deze bracht ook een fabrieks-Céleste aan.

Omstreeks 1972 begon men, gezien de toestand waarin het instrument verkeerde, plannen te maken voor een restauratie, zij het dan in de staat waarin het hoofdzakelijk door Proper was gebracht: een

1. M. H. van 't Kruijs, *Verzameling van Disposities der verschillende Orgels in Nederland*, Rotterdam 1885, blz. 143.

2. Advertentie in de *Kerkelijke Courant*, 20 augustus 1887. (Mededeling van dhr. W. D. van der Kleij te Emmen.)

3. Zie: W. D. van der Kleij & W. H. Zwart, *Kamper Orgels*, deel I, Kampen 1975, blz. 39.

Nijveen, Herv. kerk, oudste situatie. – De kerk, constructief gebouwd als een Drenthse boerderij, had daardoor een zodanige kapconstructie, dat het aan de torenkant staande orgel geplaatst leek te zijn in een koorsluiting.

grote, enigszins grof uitgevoerde kas met een driedelig front – sprekend middenveld, loze zijvelden met imitatiepijpen –, waarbij het inwendige schuiling achter het middenveld en de klaviatuur zich, vanuit de kerk gezien, achter het rechter pijpenveld aan de zijkant van de kas bevond. Een aantekening op de kas vermeldde Proper als bouwer van het orgel.

De dispositie luidde in 1972 aldus:

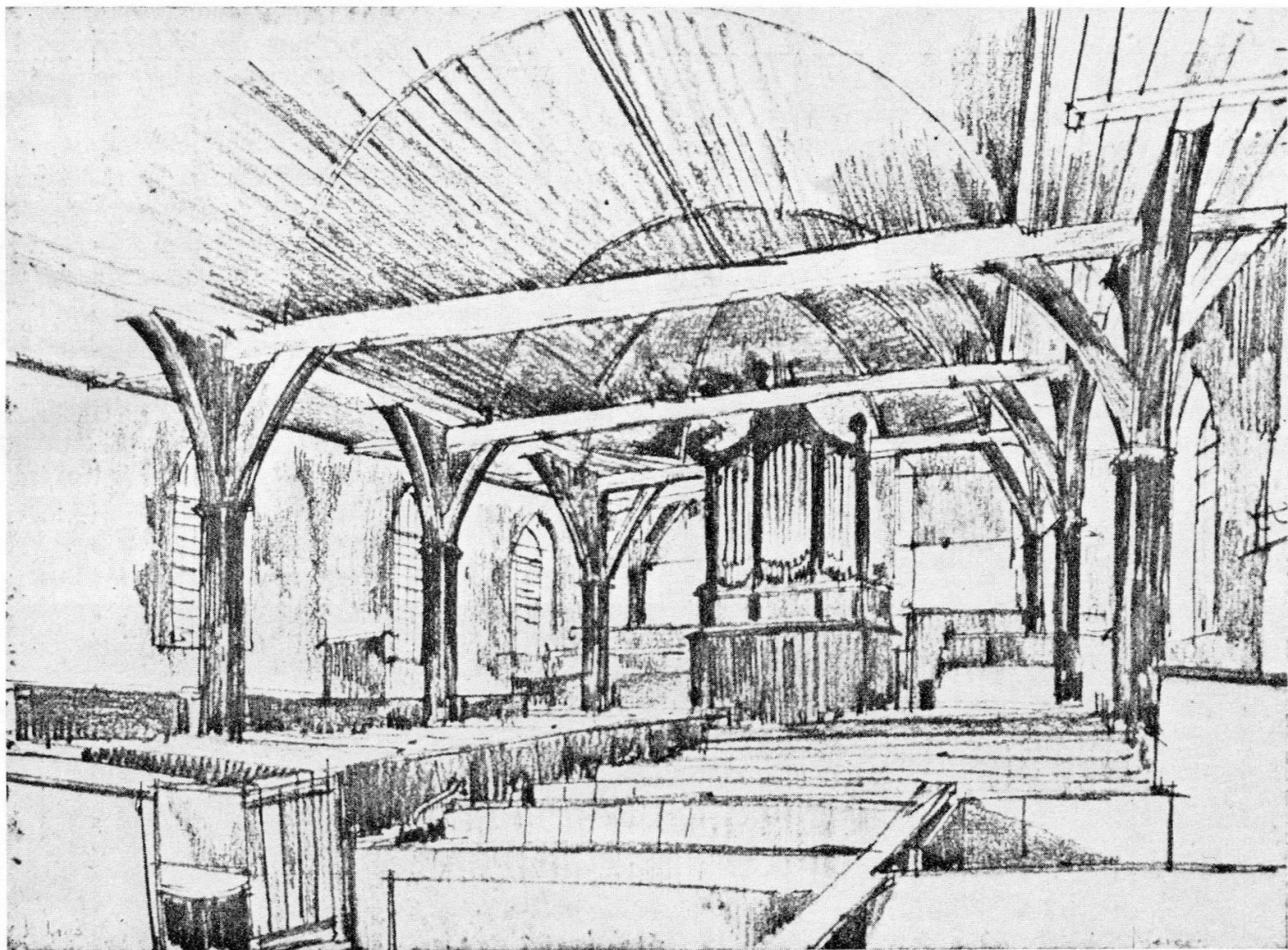
Prestant 8'
 Holpijp 8' bas/discant
 Octaaf 4'
 Woudfluit 4'
 Fluit 2'
 Gamba 8' vanaf c
 Célèste 8' discant

De windlade vertoonde lekkage, met als gevolg door- en bijspraak, de mechaniek was versleten,

het houten pijpwerk was in het ongerede geraakt, terwijl ook houtworm was geconstateerd.

Pas bij de demontage van het instrument bleek de historische waarde van het binnenwerk, dat als werk van Stulting & Maarschalkerweerd kon worden geïdentificeerd. Mede op grond hiervan kon rijks-subsidie voor een reconstructie van het orgel worden verkregen, waarbij men zich, waar mogelijk, zou oriënteren op orgels van genoemde orgelmakers te Sint-Pancras en Deurne (met name betreffende de kassen en de frontlabia). Deze reconstructie werd op voortreffelijke wijze uitgevoerd door orgelmaker A. H. de Graaf te Leusden. De heringebruikneming vond plaats op 28 september 1978.

Huidige toestand: De oude kas, die bij de kerkrestauratie eigenlijk niet gehandhaafd kon blijven, is vervangen door een nieuwe van mahonie gebeitst eikehout met verguld nieuw snijwerk; alleen de harp op de kas resteert nog van de vorige behuizing.

Nijeveen, interieur Herv. kerk naar het westen. – Situatie ca. 1935, naar een tekening van architect J. Jans. Afbeelding geplaatst in het R.K. Bouwblad, later ook in: 'Drente', handboek onder red. van J. Poortman, dl. I blz. 280 (Meppel, 1943).

Kas-afmetingen: hoogte 278,6, breedte 165,5 en diepte 74,5 cm. Vanwege tijdgebrek werd deze kas gemaakt door Gebr. Reil te Heerde. In de achterwand en de zijwanden (onder) luiken, aan de zij-kanten (boven) deuren.

De klaviatuur bevindt zich thans aan de voor-zijde van het orgel. Manuaalomvang C-f''', deling tussen b en c'. Nieuw aangebracht werd een aangehangen pedaal, omvang C-c'. Lengte witte toetsen (voorzover zichtbaar) 12,6 cm, lengte zwarte toetsen 7,8/7,2 cm. Klavierlengte 74 cm, octaafafstand 16,2 cm. Het Proper-klavier werd,

enigszins aangepast, opnieuw gebruikt (als start-klavier). Wel nieuw zijn de bakstukken. Toetsen en frontons belijmd met plaatjes been.

Nieuwe registerknoppen, geplaatst in twee verti-cale rijen aan weerszijden van de lessenaar. Op deze zwarte knoppen ronde plaatjes van ivoor, waarin met kapitale letters de registernamen zijn gegraveerd: *Links* (van boven naar beneden): Holpijp 8 vt – Viola di Gamba 8 vt – Octaaf 4 vt – Fluit 4 vt – Woudfluit 2 vt – Dulciaan 8 vt – Tremulant.

Rechts (idem): Holpijp 8 vt – Prestant 8 vt – Viola di Gamba 8 vt – Octaaf 4 vt – Fluit 4 vt – Woudfluit 2 vt – Dulciaan 8 vt.

De fraai uitgevoerde speel- en registermechaniek werd geheel nieuw gemaakt (in eiken).

De windlade werd geheel gerestaureerd en bestand gemaakt tegen moderne verwarmings-systemen. Lade-indeling en de bas/discantdeling werden weer in ere hersteld. Vermoedelijk door

Vorm van de nieuwe bakstukken

Van Dam aangebrachte wijzigingen in de ventielkast bleven gehandhaafd.

De rechthoekige eiken lade heeft de volgende afmetingen: lengte 139,7, diepte 52,1 en hoogte (uitwendig tot stok) 17,1 cm; sleepdikte 9 mm, cancelhoogte ca. 6 cm. Drie opliggende voorlagen, elk vastgezet met vier ijzeren haken. Originele stokken (behalve bij de Dulciaan: nieuwe opdik) en roosters (behalve bij Octaaf 4'). Ook de originele frontstok met de daarmee verbonden, op zijn kant staande vervoerplank, is nog aanwezig. Deze vormde een belangrijk gegeven voor de reconstructie van het front, zowel voor wat betreft de breedte als de hoogte.

Lade-indeling:

C	Holpijp 8 Dis-b (bank)	
	Viola di Gamba 8	
Cis	Prestant 8	
	Fluit 4 C-a	Octaaf 4
D		Holpijp 8 discant
Holpijp (bank) →	* Woudfluit 2 Gis-b	Woudfluit 2 discant
	Octaaf 4 C-E	Fluit 4 discant
	Dulciaan 8 bas	Dulciaan 8 discant
	Woudfluit C-G	Octaaf 4 F-b (frontstok)

* = bes en b van Fluit 4

Nijeveen, Herv. kerk. – Situatie vóór de reconstructie van het orgel.

Registers afzonderlijk:

- Prestant 8 vt. discant: metalen pijpwerk, open cilindrisch, geheel op de lade, deels met nieuwe bovenranden, ingekraste spitsboog labia, per pijp twee stemkrullen (niet origineel).
- Holpijp 8' bas en discant: eiken, flauw achtkantige handvatten, discant op de lade, bas C-D links van de lade op een bank, Dis-b op bank tegen de achterwand.
- Viola di Gamba 8' bas en discant: zelfde factuur als Prestant 8', vanaf c'' geen steminrichting. C-B in Holpijp 8'.
- Octaaf 4' bas en discant: F-b in het front (pijpen midden- en rechterveld, alsmede de meest rechtse pijp in het linkerveld, alle nieuw) met overlengte, C-E (oud) op de lade; discant geheel op de lade, met twee stemkrullen, behalve cis'''-f'''.
- Fluit 4' bas en discant: eiken, zelfde factuur en mensuur als Holpijp 8', f''' nieuw; bes en b op stok naast Woudfluit 2'.
- Woudfluit 2' bas en discant: open cilindrisch, metaal, geen steminrichting. C-G in linker frontveld, rest op de lade.
- Dulciaan 8' bas en discant: register uit omstreeks 1850, beschikbaar gesteld door dhr. G. Kok te Soest. Houten stevels en koppen, dis'''-f''' geheel nieuw; messing stemkrukken.

In de onderkas werd een geheel nieuwe windvoorziening aangebracht, bestaande uit een magazijnbalg en een windkanaal met inliggende tremulant. De windmotor staat achter het orgel.

De aangetroffen toonhoogte werd gehandhaafd, hoewel deze enige zwevingen hoger ligt dan de oorspronkelijke ($a=430$ Hz).

Het resultaat van deze reconstructie is een even fraai ogend als klinkend instrument.

*(Opgenomen 10 november 1979
door J. K. G. Brouwer & V. H. M. Timmer)*

- Vorenstaande bijdrage kon mede worden samengesteld dankzij mondelinge en schriftelijke gegevens verstrekt door W. D. van der Kleij (Emmen) en A. H. de Graaf (Leusden). Tevens hebben wij dankbaar gebruik gemaakt van de welwillend door het Museum van Drenthe, Bureau Monumentenzorg, te Assen beschikbaar gestelde stukken uit het restauratiedossier van de Herv. kerk te Nijeveen.

Nijeveen, Herv. kerk, toestand na de reconstructie. Alleen het sierstuk op de kas herinnert nog aan de vroegere situatie.

